TALABALARDA LIDERLIK XUSUSIYATLARINI RIVOJLANTIRISH JARAYONINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA TAHLILI

Muallif: Malikova Malika To‘lqin qizi

Alfraganus university

Pedagogika kafedrasi 2 kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisda talabalarda liderlik xususiyatlarini rivojlantirish jarayonining psixologik mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, kommunikativ kompetensiya, refleksiya va emotsional barqarorlik kabi omillarning liderlik sifatlari shakllanishidagi o‘rni yoritilgan. Olingan xulosalar talabalarning yetakchilik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik-psixologik yondashuvlarni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: liderlik, psixologik mexanizmlar, motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, refleksiya, kommunikativ kompetensiya, emotsional barqarorlik

Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan sharoitda oliy ta’lim muassasalari oldida nafaqat chuqur bilimga ega, balki tashabbuskor, ijtimoiy faol, mustaqil qaror qabul qila oladigan va jamoani boshqarish salohiyatiga ega shaxslarni tarbiyalash vazifasi turibdi. Shu nuqtai nazardan talabalarda liderlik xususiyatlarini rivojlantirish jarayonining psixologik mexanizmlarini o‘rganish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Liderlik sifatlari ko‘pincha tashqi faoliyatda namoyon bo‘lsa-da, ularning shakllanishi shaxsning ichki psixologik jarayonlari, motivlari, ehtiyojlari, qadriyatlari va kommunikativ tajribasi bilan chambarchas bog‘liq. Shuning uchun bu jarayonni psixologik tahlil qilish talabalarning yetakchilik salohiyatini maqsadli rivojlantirish imkonini beradi.

Mazkur masalani tahlil qilishda psixologik-pedagogik adabiyotlarni o‘rganish, qiyosiy tahlil, nazariy umumlashtirish, kuzatish va tizimlashtirish metodlaridan

foydalanildi. Tadqiqot doirasida liderlikning shakllanishiga ta’sir qiluvchi ichki omillar sifatida motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, o‘ziga bo‘lgan ishonch, refleksiya, emotsional barqarorlik va kommunikativ qobiliyatlar ko‘rib chiqildi. Shu bilan birga, jamoaviy munosabatlar, ijtimoiy muhit, e’tirof etilish ehtiyoji va ijtimoiy tajriba kabi tashqi ta’sirlar ham psixologik mexanizmlarning faol ishlashiga turtki beruvchi omillar sifatida talqin qilindi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, liderlik xususiyatlarining rivojlanishi avvalo talabaning ichki motivatsiyasi bilan uzviy bog‘liq. Ichki rag‘bat kuchli bo‘lgan shaxs tashabbus ko‘rsatishga, muammolarni hal etishga va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga moyil bo‘ladi. Aksincha, faqat tashqi nazorat yoki baho uchun harakat qiluvchi talabalarda liderlik sifatlari sustroq namoyon bo‘lishi mumkin. Shu bois motivatsiyaning mazmuni va yo‘nalganligi liderlik rivojlanishining markaziy psixologik mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Ikkinchi muhim mexanizm sifatida o‘z-o‘zini anglash va o‘zini baholash jarayonlari ajralib turadi. Talaba o‘z imkoniyatlarini, kuchli va zaif tomonlarini qanchalik aniq bilsa, u jamoada o‘z o‘rnini shunchalik ishonch bilan belgilay oladi. O‘ziga adekvat baho bera oladigan talabalar odatda mas’uliyatliroq bo‘ladi, tashabbusni qo‘lga olishdan cho‘chimaydi va ijtimoiy vaziyatlarda faolroq ishtirok etadi. Bu esa ularda liderlikka xos qat’iyat, mustaqillik va o‘z harakatlari uchun javobgarlik sifatlarining rivojlanishiga olib keladi.

Kommunikativ kompetensiya ham liderlikni shakllantiruvchi asosiy psixologik mexanizmlardan biri hisoblanadi. Muloqot jarayonida o‘z fikrini ravon ifodalash, boshqalarni tinglash, ziddiyatli vaziyatlarni boshqarish, ta’sir ko‘rsatish va hamkorlikka erishish qobiliyati liderlikning amaliy ko‘rinishlarini yuzaga chiqaradi. Ayniqsa, guruhiy ishlarda va ijtimoiy faoliyatda muntazam ishtirok etuvchi talabalarda ushbu kompetensiyalar tezroq rivojlanadi. Natijada ular jamoada norasmiy yetakchi

sifatida tan olinishi, boshqalarga ruhiy tayanch bo‘lishi va umumiy maqsad sari birlashtiruvchi kuchga aylanishi mumkin.

Refleksiya va emotsional barqarorlik ham muhim psixologik omillar sifatida aniqlandi. Refleksiya shaxsga o‘z xatti-harakatlarini tahlil qilish, muvaffaqiyat va kamchiliklar sababini anglash, o‘z ustida ishlashga intilish imkonini beradi. Emotsional barqarorlik esa murakkab vaziyatlarda o‘zini boshqara olish, bosim ostida to‘g‘ri qaror qabul qilish va jamoada sog‘lom psixologik muhitni saqlashda namoyon bo‘ladi. Ushbu xususiyatlar shakllangan talabalar odatda muammoli vaziyatlarda boshqalarga nisbatan barqarorroq, ishonchliroq va mas’uliyatliroq harakat qiladi.

Shuningdek, tahlil shuni ko‘rsatadiki, liderlikning psixologik mexanizmlari alohida holda emas, balki o‘zaro uzviy bog‘langan tizim sifatida faoliyat ko‘rsatadi. Motivatsiya o‘z-o‘zini anglashni faollashtiradi, o‘zini anglash kommunikativ xulqni tartibga soladi, refleksiya esa ushbu jarayonlarning samaradorligini oshiradi. Tashqi ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, tan olinishi, jamoaning ishonchi va pedagogik rag‘bat bu tizimning yanada samarali ishlashiga yordam beradi. Demak, liderlik sifatlarini rivojlantirish faqat individual xususiyatlar emas, balki psixologik va ijtimoiy omillar integratsiyasi natijasidir.

Umuman olganda, talabalarda liderlik xususiyatlarini rivojlantirish jarayonining psixologik mexanizmlarini chuqur anglash ta’lim amaliyotida maqsadli dasturlar ishlab chiqish uchun mustahkam asos yaratadi. Talabalarning ichki motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlash, o‘z-o‘zini anglashini rivojlantirish, kommunikativ tajribasini boyitish, refleksiv faoliyatni kuchaytirish va ijobiy psixologik muhit yaratish orqali ularda yetakchilik salohiyatini samarali shakllantirish mumkin. Shu jihatdan mazkur muammo pedagogika va psixologiya fanlarining kesishgan nuqtasida turgan muhim ilmiy-amaliy yo‘nalish sifatida alohida e’tiborni talab etadi.